

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตชาวเขามักจะมีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายไม่มีการทำการเกษตรอย่างเป็นระบบ และไม่มีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่รวมทั้งสารเคมีต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตพืชเพื่อทำการเกษตร ชาวเขาจะมีการดำรงชีวิตด้วยการหาของป่ามาบริโภคเพื่อประทังชีวิตโดยการเก็บเอาพืชพรรณในป่ามาใช้ในการรับประทานกันอย่างง่าย ๆ ดังนั้นพืชพรรณในป่าจึงถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่ง หนึ่งในชาวเขาในประเทศไทย มีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตโดยพึ่งพาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของตัวเองเป็นหลักโดยการใช้ประโยชน์จากพืชในด้านปัจจัยสี่ จึงถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมความรู้จากคนรุ่นเก่าถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นใหม่โดยอาศัยการจดจำ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาในอดีต

ชาวลัวะ เรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพรอบ ๆ ตัว และได้นำพรรณพืชเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน จากการสำรวจของชูศรี และคณะ (2541) พบว่า การใช้พืชของชาวลัวะ และถิ่นมี 114 ชนิดจัดอยู่ใน 45 วงศ์ (family) ส่วนใหญ่จะใช้เป็นอาหารและสมุนไพร เช่น แดงอ้ม ซึ่งมีผลขนาดใหญ่ใช้เป็นฝักและยังนำออกขายเป็นพืชเศรษฐกิจ หวายหนามล้อม ซึ่งใช้ใบทำ เครื่องจักสาน หนั่งอ่อนและผลใช้เป็นอาหาร ในด้านพิธีกรรมที่สำคัญชาวลัวะจะมีพิธี "ตานโสด" ประกอบในพิธีหลังเก็บเกี่ยวข้าว

ประเทศไทยนับได้ว่าเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพแห่งหนึ่งของโลกเพราะมีทั้งพืช และสัตว์นานาพันธุ์ รวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละ 7 ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน (วิสุทธ์, 2537) นักพฤกษศาสตร์ทำการประเมินจำนวนชนิดพืชในประเทศ

ไทยโดยการสำรวจ และจำแนกชนิดของพันธุ์ไม้พบทั้งสิ้น 14,200 ชนิด (วีระชัย, 2537) ในปัจจุบันนักพฤกษศาสตร์ได้ประเมินว่าโลกนี้มีพืชมากกว่า 250,000 ชนิดแต่ที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ 5,000 ชนิด และในจำนวนนี้มี 150 ชนิดที่นำมาเป็นอาหารของคน และสัตว์ มีเพียง 12 - 20 ชนิดที่เป็นอาหารเลี้ยงประชากรโลกถึงร้อยละ 80 (อำพล, 2537)

ปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เอื้ออำนวยความสะดวกรวมทั้งความฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทต่อชาวเขานี้มากยิ่งขึ้น ชาวเขาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นการทำลายธรรมชาติมากยิ่งขึ้น เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้นอกจากจะเป็นความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติแล้ว วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีต่าง ๆ อันรวมไปถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมมานานก็คงต้องสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่าอย่างแน่นอน จากการสำรวจ ในหมู่บ้าน เตยกลาง บนอุทยานแห่งชาติดอยภูคา จังหวัดน่าน พบว่า คนหมู่บ้านนี้ยังคงมีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย อีกทั้งยังมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินชีวิตประจำวันอีกด้วย ทั้งยังมีกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

อุทยานแห่งชาติ ดอยภูคา ครอบคลุมพื้นที่ 7 อำเภอในจังหวัดน่าน ประกอบไปด้วยพรรณไม้ท้องถิ่นนานาชนิด และมีชนกลุ่มน้อยในจังหวัดน่าน อาศัยอยู่ 2 กลุ่ม คือ ชาวลัวะ และถิ่น โดยชาวเขาทั้ง กลุ่มนี้ได้เรียนรู้ถึงความหลากหลายทางชีวภาพรอบ ๆ ตัว และได้นำพรรณพืชเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และได้มีการทำการเกษตรเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตด้วย ในปัจจุบันนี้สภาพป่าสมบูรณ์ในภาคเหนือของประเทศไทยหรือป่าดิบชื้นซึ่งมีเหลืออยู่ไม่มากนัก ซึ่งบนอุทยานแห่งชาติดอยภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน นับได้ว่าเป็นสถานที่หนึ่งที่น่าศึกษาถึงความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะชาวเขาที่อาศัยอยู่บนอุทยานแห่งชาติดอยภูคา ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ และเป็นเกษตรกรที่มีฐานะยากจนมีรายได้ต่ำจนแทบจะไม่น่าเชื่อว่าชาวบ้านจะอยู่กันได้ แต่เมื่อมาพิจารณาแล้วก็พบว่า เกษตรกรชาวเขابนอุทยานแห่งชาติดอยภูคาทำการเกษตรแบบพอเพียงสามารถหาอาหารเพิ่มเติมจากธรรมชาติเพื่อยังชีพได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของพืชพรรณโดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชอาหารของชาวลัวะบนอุทยานแห่งชาติดอยภูคา เนื่องจากพืชอาหารเหล่านี้ชาวลัวะสามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ในทางด้านการบริโภคเพื่อเป็นอาหารโดยตรง เพราะฉะนั้นการศึกษาเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งชาวเขาเหล่านั้นได้อาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต

อย่างเหมาะสม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนชาวไทยทั้งบนที่สูง และพื้นราบ ให้สามารถดำเนินชีวิตบนพื้นฐานอย่างพอเพียง และเลี้ยงตัวเองได้

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายทางพืชอาหารของชาวลัวะ หมู่บ้านเตี้ยกลาง อุทยานแห่งชาติดอยภูกา ตำบลภูกา อำเภอปัว จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาให้ทราบถึงเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางพืชอาหารของชาวลัวะในหมู่บ้านแห่งนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องนี้ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางพืชอาหาร และเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางพืชอาหาร องค์ความรู้จะเป็นพื้นฐานสำหรับการวางแผนขยายผลในชุมชนอื่น

นิยามศัพท์

1. ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพืชหรือสัตว์ ในระบบนิเวศน์แห่งหนึ่งในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีหลาย ๆ อย่างมารวมกัน เช่น ชนิด แหล่งที่ได้มา ลักษณะ รวมถึงวิธีการนำเอามาใช้ประโยชน์
2. ความหลากหลายทางพืชอาหาร หมายถึง พืชหลากหลายชนิดที่นำมาเป็นอาหารซึ่งมีอยู่ทั้งในป่า และที่ปลูกขึ้นมาเอง
3. ความรู้ทางพืชอาหาร หมายถึง การรู้จักประโยชน์ของพืชอาหาร วิธีการบริโภค ส่วนที่สามารถนำเอามาบริโภคได้ แหล่ง มีลักษณะ และฤดูกาลที่สามารถหาได้
4. ชาวลัวะ หมายถึง ชาวเขาหรือชนกลุ่มหนึ่ง วงการประวัติศาสตร์เข้าใจตรงกันว่า ลัวะ คือ ละว้า ที่อาศัยอยู่บนดอยภูกาจังหวัดน่าน ชาวเขาเหล่านี้เรียกตัวเองว่า ลัวะ มาตั้งแต่โบราณไม่เคยเรียกตัวเองเป็นอย่างอื่นเลย (ชลธิรา, 2530) โดยชาวเขาเผ่านี้อาศัยอยู่บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยภูกา ชาวเขาเผ่านี้มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เงินไม่ค่อยมีบทบาทหรือจำเป็น

ต่อการดำรงชีวิตของชาวเขาเผ่านี้ เนื่องจากส่วนใหญ่ปลูกรับประทานเอง เก็บอาหารจากธรรมชาติมาใช้ในการบริโภคเพื่อการดำรงชีวิต

5. พืชอาหารจากการเพาะปลูก หมายถึง พืชอาหารที่ชาวไร่ปลูกเพื่อรับประทานเองหรือส่งขาย เช่น ข้าว ผักชี, ตะไคร้, ต้นหอม เป็นต้น
6. พืชอาหารจากธรรมชาติ หมายถึง พืชอาหารจากป่า ไม่ได้ปลูกเอง เช่น ผักต่าง ๆ ได้แก่ ผักหวาน สะเดา ผักต้ว ชีเหล็ก หน่อไม้ เป็นต้น